

## IDEOLOŠKA PODSTAT VLADAVINE PRAVA\*\*

*Povzetek. Preučevanje ideološke podstati vladavine prava pomeni zavedanje, da to načelo ni zgolj formalizem. Pomeni tudi zavedanje, da je materialni pomen tega načela vezan na temeljne moralnopolitične vrednote, ki so v modernih državah sicer zapisane v ustavnih besedilih, a hkrati so te vrednote del širšega ideološkega okvirja, ki ponazarja politično zasnovo politične skupnosti. Ideologije ne gre opredeljevati kot negativnega bremena nekega političnega prostora, temveč kot nujen pogoj za delovanje in učinkovanje političnega. Določitev načina vladanja je produkt političnega procesa in v tem smislu ima vladavina prava lastno ideološko podstat v klasičnem liberalizmu, ki zgodovinsko izide iz vrednot svobode in formalne enakosti, s katerima ta politična ideologija nastopi proti fevdalizmu in absolutizmu. V imenu teh vrednot nastane načelo vladavine prava kot instrument omejevanja osrednje državne oblasti v moderni državi, kar spodbudi šele skupek političnih razmerij, ki so se nagnila na stran liberalnega meščanstva v politični bitki s fevdalno aristokracijo.*

*Ključni pojmi: vladavina prava, liberalizem, ideologija, moderna država*

### Uvod

Uporaba pojma ideologija je v javnem diskurzu že dodobra vezana na označevanje kake neželene ali škodljive prakse. Ko denimo ljudje, ki si za cilj postavijo lasten politični angažma, začenjajo svoje projekte, pogosto najprej potencialnim volivcem sporočijo, da njihova politična stranka ne bo ideološka. Ta zaveza naj bi jamčila njihovo zavezanost k »čisti« politiki, tj. v prihodnost usmerjeni politiki, ki je pretekle politične tematike ter iz njih izhajajoči konflikti ne bodo ovirali pri njihovem izpolnjevanju poslanstva vodenja javnih zadev. Skratka, kar je ideološkega, je škodljivega za politični prostor, saj ideologija ni nič drugega kot katalizator neplodnih razprtij, ki

---

\* Dr. Jure Spruk, doktorski kandidat na Pravni fakulteti, Univerza v Ljubljani, Slovenija.

\*\* Izvirni znanstveni članek.

DOI: 10.51936/tip.58.3.1030-1047

zamegljujejo realne probleme v družbi. Takšna uporaba pojma ideologija je seveda zgolj skrajno vulgariziran način uporabe tega pojma, ki grobo prikriva pravi pomen ideologije za vsako politično skupnost. Kot bomo pojasnili v nadaljevanju tega članka, je funkcija ideologije ravno nasprotna, tj. umeščanje načel politične morale ter iz nje izvedenih idej in konceptov v pregleden vrednostni sistem, ki determinira politične cilje in tako omogoči političnim akterjem, da predstavijo svoje načrte za upravljanje politične skupnosti. Če je pojem ideologija v širšem javnem diskurzu do danes pridobil izrazito pejorativen pomen, pa povsem drugače velja za pojem vladavina prava. Pomen vladavine prava je vezan na koncipiranje pravnega postopka kot temeljnega branika človekovih pravic in svoboščin v odnosu do državne oblasti, ki velja za najpogostejšega kršitelja teh pravic in svoboščin. Načelo vladavine prava je pravzaprav *conditio sine qua non* liberalno-demokratskega političnega sistema, ki s svojo institucionalno arhitekturo ponazarja svojevrstno kombinacijo svobode in enakosti iz zakladnice liberalne politične morale ter whigovskega nezaupanja v osrednje oblastne institucije države. Glede na negativen prizvok ideologije in pozitiven prizvok vladavine prava bi *prima facie* lahko sklenili, da med obema pojmomoma ni nikakršne pozitivne korelacije, a podrobnejša analiza nas bo vodila do ravno nasprotnega sklepa. Načelo vladavine prava ima svojo ideološko podstat, ki sega v čas vzpostavljanja moderne države kot naslednice fevdalnega družbenega in političnega reda. Vladavina prava je moderno politično načelo, katerega korenine se pogosto iščejo že v davnih stoletjih pred formalnim rojstvom moderne države, zlasti v določilih *Magne Carte Libertatum*<sup>1</sup>, a vendarle je ena ključnih lastnosti moderne države samoomejevanje državne oblasti, ki ni več zasnovana na podlagi absolutne suverenosti monarha, temveč na podlagi ideje omejene in odgovorne oblasti, ki ni več izvzeta iz oblagacije spoštovanja zakonov, ki jih sama ustvarja.

Ko trdimo, da ima vladavina prava svojo lastno ideološko podstat, trdimo, da vladavina prava izhaja iz liberalne politične morale oz. politične doktrine, ki velja za najtrdovratnejšega antagonista fevdalizma in absolutizma. Naš namen je pokazati na ideološko pogojenost zgodovinskega nastanka načela vladavine prava, s čimer želimo prispevati k poglobljenemu razumevanju tega načela, ki velja za enega od stebrov sodobnega demokratičnega političnega sistema. Poglobljeno razumevanje načela vladavine prava je še toliko pomembnejše v času, ko so politični procesi vedno pogosteje označeni za neideološke, kar pomeni, da so v temelju antipolitični v smislu, da politične procese in družbene odnose opisujejo z neizogibnostjo naravnih zakonov ali mehničnim delovanjem dobro naoljenega stroja, s čimer se omejuje prostor politične svobode človeka, najpomembnejše svobode, ki jo je pred stoletji začelo varovati ravno načelo vladavine prava.

<sup>1</sup> Za politološki vidik *Magne Carte* glej v: Spruk (2020).

## Ideologija in politika

Verjetno najznamenitejši poklon politiki najdemo pri Aristotelu, za katerega je politična znanost nič manj kot vrhovna znanost, ki s svojimi dognanji daje smisel ostalim znanostim, tehničnim in naravoslovnim. Aristotel človeka opiše kot politično žival (*zoon politikon*), ki jo naravni nagon žene k povezovanju z drugimi ljudmi v politično skupnost. Življenje zunaj politične skupnosti je mogoče le ob predpostavljeni samozadostnosti, katere pa pri človeku ni opaziti, zato lahko zunaj politične skupnosti živijo le zveri in bogovi (Aristotel, 1995: 11). Samozadostna je lahko zgolj politična skupnost kot celota, pri čemer mestna država pomeni sam vrh razvojnega procesa, ki sega od družine prek vasi do mestne države in v katerem samozadostnost doseže najvišjo stopnjo. Kot pravi Aristotel, mestna država nastane zaradi življenja samega, obstaja pa zaradi dobrega, tj. pravičnega življenja (*ibid.*: 10). Cilj obstoja mestne države je v zagotavljanju pravičnega sobivanja ljudi, zato krepost pravičnosti pripada le njej, ki določa, kaj je pravično (*ibid.*: 12). Politični znanosti potemtakem primat med znanostmi pripada, ker gre v temelju za znanost o pravičnem upravljanju politične skupnosti, ki se po Aristotelu v svoji optimalni različici opira na *phronesis*, tj. preudarnost, ki temelji na praktični vrednotni racionalnosti.<sup>2</sup> Če sledimo Aristotelovi argumentaciji, lahko rečemo, da so vrednote izhodiščna točka za politično prakso, ki je vselej usmerjena v reševanje konfliktov, ki se pojavijo v javnem prostoru. Od vrste politike je odvisno, kako bo tovrstne konflikte reševala, denimo totalitarna politika bo v imenu stabilnosti vsakršen konflikt zatrla z represivnimi sredstvi, demokratična politika pa bo v imenu spoštovanja pluralnosti konflikt skušala upravljati na način, da bo nasprotujoče si interese soočila in skušala med njimi z deliberacijo doseči kompromisno rešitev, ki bo upoštevala legitimen interes čim širšega dela vključenih deležnikov. Ko govorimo o vrsti politike, govorimo predvsem o vrednostnih podlagah konkretne prakse, s katero se v družbi rešujejo konfliktne situacije, ki lahko vzniknejo zaradi vrste razlogov, v katerih ni mogoče vselej prepoznati zgolj kolizije materialnih interesov, temveč konfliktne situacije v družbi lahko generirajo tudi tematike, ki jih ekonomični vidiki politične prakse ne morejo zadovoljivo pojasniti. Predpostavke o racionalnem posamezniku so ključen katalizator empirične politične znanosti, saj je racionalen posameznik predvidljiv in tako dovetnejši za znanstveno napovedovanje, a da bi racionalnost v politični znanosti lahko prevladala, je treba *homo politicusa* nadomestiti s *homo oeconomicusom*, tj. nosilca in receptorja politične morale s preračunljivim in sebičnim posameznikom. Ta zamenjava

---

<sup>2</sup> Aristotel poleg *phronesis*a kot obliki intelektualne kreposti našteje še *episteme* (splošna analitična racionalnost) in *techne* (praktična instrumentalna racionalnost) (Flyvbjerg, 2001: 57).

pomeni preoblikovanje politikov v menedžerje in redukcijo volivcev na raven vsakdanjih potrošnikov, kar prinaša banalizacijo politike, če politiko razumemo kot skrb za celotno politično skupnost. Racionalnost pojem interesa veže na posameznika in ne več na celoto, družba pa postane pojmovana kot skupni seštevek vseh njenih posamičnih članov. Kolikor je posamičnih delov celote, toliko je ločenih (racionalnih) interesov. To tendenco je najbolje povzela Margaret Thatcher s famozno izjavo, s katero je *urbi et orbi* oznanila, da družba ne obstaja, obstaja le (racionalen) posameznik. Predpostavka o neobstoju družbe je pravzaprav nujna, saj politika, ki sledi zahtevam sebičnih volivcev, niti ni zmožna delovanja v korist celotne politične skupnosti. Redukcija političnega na polje tržnih odnosov, kjer je edini posrednik denar, ki omogoča t. i. *cost benefit* analizo, je ideološka pozicija, s katero se v imenu svobode propagira reševanje družbenih konfliktov na trgu, na katerem pa ne prevlada etična skrb za skupno (Aristotel), temveč sebična skrb za partikularno. Ta ideološka pozicija negira konstrukcijo kolektivne identitete, saj vso politično prakso veže na »naravnost« človeških potreb in aspiracij, ob tem pa lastno ideološkost prezre oz. jo zanika. To zanikanje je potrebno, ker vsaka ideologija vsebuje nekaj pristranskega, kar pa za nosilce političnega projekta, ki se sklicuje na človeško naravo (sebičnost) in s tem na objektivno pravilnost lastnih pozicij, ni sprejemljivo.

Zanikanje ideološkosti ni zgolj v domeni racionalistične koncepcije političnega, kot smo prikazali zgoraj. Do ideologije imajo namreč odklonilen odnos prav vse klasične politične doktrine, ki so zgodovinsko izšle iz revolucionarnega obdobja po padcu fevdalizma. Liberalizem je do ideologije nezaupljiv, saj v njej prepozna zahteve po monopolizaciji resnice, kar jo napravlja inherentno represivno. Konservativizem ideologijo pojmuje kot manifestacijo racionalistične arogance, ki odraža prevlado abstrakcije nad realnostjo in si za cilje postavlja nedosegljive ideale. Socializem pa ideologijo pojmuje kot nabor idej, ki je namenjen zamegljevanju nasprotij v razredni družbi, s čimer krepi lažno zavest in spodbuja pasivnost podrejenih družbenih razredov (Heywood, 2012: 9). Liberalizem v svojem zavračanju ideologije nakazuje strah pred vsiljevanjem vrednot od zgoraj navzdol oz. vsiljevanjem večinske volje avtonomnemu posamezniku. Vse zgodovinske razprave o svobodi posameznika koreninijo v prastrahu pred samovoljo državne oblasti na eni strani in tiranijo večine na drugi strani. Prva spodkopava absolutno monarhijo, druga lomi demokratični princip prevlade večine nad manjšino. Kar ju družijo, je nezaupanje do osrednjih političnih institucij, ki sprejemajo zavezujoča družbena pravila, najsi bo to kralj ali parlament. A ker se liberalizem tako nezaupljivo postavlja po robu državni oblasti, tako da skuša posameznika izolirati od skupnosti (metodološki individualizem), s tem tudi preprečuje gradnjo kolektivnih identitet, ki bi bile zmožne zastaviti politično prakso reševanja družbenih konfliktov v smeri

spremembe *statusa quo*. Kritika, ki jo v liberalizem usmerja denimo Chantal Mouffe, je najmočnejša ravno v delu, v katerem opozarja na nezmožnost mišljenja politike, kar je posledica hegemonске pozicije liberalizma, ki po eni strani priznava pluralnost perspektiv in vrednot, a po drugi strani odklanja konfliktno naravo odnosov v družbi (Mouffe, 2005: 10). Tovrstna pozicija, ki jo zavzema liberalizem, zaradi njegovega prevladujočega položaja deluje konservativno, če brani lasten primat.<sup>3</sup> Kot smo zapisali zgoraj, konservativizem kritizira ideologijo, ker postavlja (navidezno) nedosegljive ideale. Takšne ideale je nekoč v zgodovini postavljala tudi liberalizem v odnosu do fevdalnih elit, danes pa zaradi vodilnega položaja ni več dovzeten za korenite spremembe. V tem delu potemtakem pridejo do izraza kritike socialističnih, t. i. levih<sup>4</sup> doktrin, ki izzivajo prevladujočo ideologijo, ki ne prizna samega obstoja konflikta ali trka različnih ideoloških izhodišč. Opredelitev socialističnih političnih doktrin do ideologije je močno zaznamovana z Marxovim pojmovanjem ideologije, vključno z opredelitvami, ki sta jih ponudila Antonio Gramsci in Louis Althusser. Karl Marx pomen ideologije podrobno predstavi v *Nemški ideologiji*, v kateri kritizira tedanjo »nemško filozofijo, ki sestopa z nebes na zemljo« (Marx, 1976: 25), s čimer ponazori idealistično zmotu o primatu idejnega nad materialnim. Po Marxu »ne določa zavest življenja, temveč življenje določa zavest«, kar pomeni, da ljudje s tem, ko razvijajo materialne plati življenja, obenem spreminjajo tudi svoje lastno mišljenje, ideje in predstave (*ibid.*). Marx s tem demitologizira tedaj prevladujoče liberalne meščanske predstave o družbenih razmerjih, ki so zrasla na materialnih temeljih kapitalizma, a materialna narava teh temeljev se je morala skriti za moralnimi, verskimi in ostalimi metafizičnimi oznakami. To so bile nebesne resnice, ki so padale navzdol proti zemlji, ki jih ljudje nimajo moči spreminjati, lahko jih le sprejmejo in jih ponotranjijo. Kar ima idejni temelj, se ne da razstaviti z materialnimi sredstvi. Z idejo lahko tekmuje le druga ideja, a družbenih revolucij pač ne izvajajo ideje, temveč konkretni ljudje iz mesa in krvi. Marxovo zahtevo po tem, da filozofi končno svet začnejo tudi spreminjati in ne le opisovati, gre razumeti v tem smislu. Materialne temelje je treba zakriti ravno zato, da ljudje iz mesa in krvi ne bi vzeli usode v svoje roke in spremenili prevladujočih materialnih družbenih odnosov. Pri tem se uporni družbeni razred ne more zanesti na obstoječi konceptualni aparat, ki ga pomensko obvladuje vladajoči miselni

---

<sup>3</sup> Pojem hegemonije je podrobno analiziral Antonio Gramsci v *Zaporniških zvezkih*, v katerih postavi tezo, da je hegemonija družbena vsebina države. Za Gramscija so pglavitna sila hegemonije intelektualci, ki zasedajo ključno mesto v državi, s čimer posredno ali neposredno izvršujejo funkcijo vladanja in vodenja (Lukšič in Kurnik, 2000: 42).

<sup>4</sup> Delitev politično ideološkega polja na levo in desno hemisfero je poskus umestitve različnih ideoloških pozicij v pregledno shemo, s katero se olajša razumevanje razlik med različnimi političnimi tabori. Vplivno študijo o kriterijih za delitev na levo in desno je napisal italijanski filozof Norberto Bobbio (1996).

sistem, saj vladajoči razred producira vladajoče misli, s čimer generira materialno in duhovno prevlado (*ibid.*: 57).

*Vsak novi razred, ki stopi na mesto kakega, ki je vladal pred njim, je namreč prisiljen, že zato, da izpelje svoj namen, prikazati svoj interes kot skupnostni interes vseh članov družbe, tj., idealno izraženo: svojim mislim mora dati obliko občnosti, jih prikazati kot edino umne, obče veljavne (*ibid.*: 59).*

Gornji citat pokaže na neogibno prepletenost politične prakse in ideologije. Boj za oblast je inherentno politično dejanje, a oblasti ni mogoče zavzeti, predvsem pa ubraniti, zgolj s silo. Politična sila, ki strmoglavila poprej vladajočo oblast, svojo zmago vselej oplemeniti z ideološkim diskurzom, ki mora konkreten politični boj upravičiti in po potrebi tudi opravičiti. Pred ultimativno konfrontacijo in po njej. Ideološki diskurz je v tem pogledu neposreden nagovor ljudi, da se določeni politični praksi pridružijo, jo podprejo in tako pomagajo uveljaviti ter ubraniti zastavljene politične cilje. Ideologija je v tem smislu produkt političnih razmerij, ki v sebi kopiči intelektualni potencial za politično prakso. Ideologijo lahko na prestol povzdigne le konkretna politična praksa, in ko se to zgodi, vladajoča ideologija svoj položaj brani tudi tako, da sebe označi za realno dejstvo, ideologije, ki jo izzivajo, pa za zmedene ideje, ki nimajo stika z realnostjo. Zmaga na polju politike je vselej otipljiva, saj se posledice te zmage merijo v materialni dimenziji. Tako vladajoča ideologija postane navidezno neideološka, saj jo pri življenju vzdržuje materialna realnost in ne abstraktne ideje. Videz neideološkosti je pomemben, ker neideološke oblasti ni mogoče vreči zgolj z idejami, dokler pa vladajoča oblast obvladuje materialno življenje, nevarnosti za njeno menjavo ni. Nazoren primer, kako se politično-ideološki projekt osvajanja oblasti spreobrne v navidezno neideološko dejstvo, je Napoleon, ki je bil pred prevzemom oblasti naklonjen liberalnim ideologom, od katerih ga je znaten del leta 1799 tudi podprl pri državnem udaru, a njegove simpatije so izgubili, ko je Napoleon utrdil svojo oblast in začel sklepati dogovore z Rimskokatoliško cerkvijo, kar so liberalci odklanjali. Odtlej jih je Napoleon imel za fanatične metafizike, ki v politiko vnašajo filozofske teorije, tj. absurde teoretske eksperimente, s čimer je pojem ideologije izgubil svoj izvorni pomen, ki ga je skoval Antoine Destutt de Tracy ob koncu 18. stoletja, tj. od znanosti o idejah do podcenjevalnega pojma, ki je bil namenjen zgolj še prepoznavanju in označevanju političnih nasprotnikov (Strath, 2013: 4–5).

V uvodu smo nakazali naše razumevanje ideologije in njene vloge v politični skupnosti. Njen instrumentalni vidik smo opisali kot umeščanje načel politične morale ter iz nje izvedenih idej in konceptov v pregleden vrednostni sistem, ki determinira politične cilje in tako omogoči političnim akterjem, da

predstavijo svoje načrte za upravljanje politične skupnosti. Glede na zapisano v tem poglavju je treba uvoden zapis dopolniti. Naloga ideologije je, da načela politične morale čim bolj koherentno umesti v kolektiven vrednostni sistem, s čimer hkrati deluje kot lakmusov papir in kompas. Ko deluje kot lakmusov papir, deluje kot evalvator političnih praks z vidika pravičnosti, koristnosti ali škodljivosti, in sicer tako, da opiše vzroke in posledice posamičnih političnih procesov, s katerimi se prerazporejajo družbena moč, bogastvo in vpliv. Kot kompas pa deluje, ko na podlagi omenjenih opisov kaže v smeri bodočega pomikanja celotne politične skupnosti (reakcionarno, progresivno *etc.*). Tu pride do izraza načrtovanje. Ta človeška kognitivna dejavnost je vselej usmerjena v prihodnost, pri čemer popolno empirično načrtovanje družbenih posledic ni mogoče. Naravoslovno znanstveno dokazovanje pravilnosti posamičnih političnih izbir ni mogoče, ker človeškega delovanja ne moremo omejiti na gibanje atoma, naravni kriteriji pravilnosti pa enostavno ne obstajajo. Ideologija seveda ni znanost, saj vsebuje različne pristranosti, ki izhajajo iz interesov nosilcev določenega političnega projekta in tistih ljudi, v domnevno dobrobit katerih se tovrsten projekt sploh začne. V tem smislu je ideologija sestavljena tudi iz prepričanj, ki so prepojena z vrednotami (Connolly, 1974: 10). Vrednotami torej, na katerih temelji deskripcija obstoječega stanja in tudi preskripcija. V vsakem političnem boju se soočijo vrednote, čeprav pogosto nosijo enako ime. Tako se je denimo za svobodo mogoče zavzemati pod ideološko oznako konservativca ali socialista. Razliko med njima, predvsem pa posledice uveljavitve konservativne ali socialistične ideje svobode, pa nam skušajo pojasniti posamične ideologije. Demokracija, ki spoštuje pluralnost svetovnonazorskih in političnih preferenc državljanov, se ne boji ideologije. Ideologije se bolj boji totalitarna oblast, ki je svoje podanike na neki točki prepričala, da njena oblast izhaja iz nebes in ne z zemlje.

### **Vladavina prava in moderna država**

Moderna država in vladavina prava sta tesno povezana koncepta. Moderne države seveda ne moremo omejiti zgolj na pomen vladavine prava, a vendarle je vladavina prava moderni državi imanentna, tj. morebitno zanikanje pomena vladavine prava bi vodilo v temeljno nerazumevanje moderne države kot koncepta, ki je sicer precej širši. Moderna država je zgodovinski pravno-politični pojav, ki nastane na pogorišču fevdalne družbene in politične ureditve. Hkrati je moderna država odraz družbenega refleksa zoper absolutizem, kakršnega je Evropa spoznala zlasti v 16. in 17. stoletju, ko so se konservativne politične silnice gibale v smeri reševanja ogroženih fevdalnih monarhij. Velike srednjeveške monarhije, kot sta bili Francija ali Anglija, so trepetale pred posledicami postopne vpeljave kapitalističnih družbenih odnosov, v katerih rigidne in navidezno samozadostne oblastne



strukture niso več zmogle opravljati svojega temeljnega poslanstva, tj. ohranjanja družbene stabilnosti. Srednjeveški korporativizem sta v grobem razkrajala dva ne povsem ločena procesa, ekonomskega je vodilo meščanstvo, verskega pa protestantizem. Ta dva procesa imata skupni imenovalec v poudarjenem individualizmu, doktrini, ki je srednjeveški korporativizem ni zmožel vpeti v lastno koncipiranje celote, zaradi česar sčasoma razpade. Ta razpad pa ni enkraten dogodek, gre za dolgotrajen politični proces, ki je moral iti skozi globoke družbene pretrese, tudi v obliki državljanskih vojn, kot se je to izkazalo na primerih obeh prej omenjenih držav. Medtem ko so se rojalisti v 16. stoletju v Franciji sklicevali na absolutno suverenost kralja,<sup>5</sup> so se njihovi somišljeniki iz Anglije v 17. stoletju sklicevali na t.i. doktrino božanske pravice kraljev.<sup>6</sup> Oboji so bili svoje orožje prisiljeni položiti po meščanskih revolucijah, v Angliji leta 1688 in v Franciji leta 1789. Gradnja moderne države je bil političen proces brez premočrtnega razvoja. Angleška izkušnja se v mnogočem razlikuje od kontinentalne, specifične okoliščine so narekivale različen tempo procesa, zato so denimo Angleži že v 17. stoletju lahko očrtali ustavno monarhijo, Francija pa se je denimo še stoletje in več po tem mučila z ostanki absolutističnega duha.

Quentin Skinner je v svojem izredno vplivnem delu *The Foundations of Modern Political Thought* očrtal najpomembnejše pogoje za razumevanje koncepta moderne države. Prvi pogoj je ločitev politične filozofije od moralne filozofije in politične znanosti od praktične filozofije, tj. ponovna obuditev Aristotelove politične filozofije (*Politika*) kot protiutež Avguštinovi zahtevi po politični pasivnosti kristjanov (*Božja država proti poganom*). Drugi pogoj je neodvisnost posamične politične skupnosti (*regnum, civitas*) od vsakršne interne ali eksterne avtoritete, s čimer se je utemeljila neodvisnost posamičnih držav od avtoritete cesarja Svetega rimskega cesarstva, ki je v srednjem veku veljal za nosilca vrhovne oblasti (*Imperium*). Tretji pogoj izpostavlja državno oblast, ki znotraj svojega ozemlja nima tekmeča za izvajanje zakonodajne funkcije, kar je uperjeno zoper fevdalno razdeljenost in cerkveno nastopanje kot enakovrednega zakonodajalca v odnosu do posvetne oblasti. Zadnji pogoj pa je vezan na sekularizacijo državne oblasti oz. na idejo, da politična skupnost obstaja zgolj zaradi zasledovanja političnih namenov, kar pomeni, da državna oblast ni več obvezana k vzdrževanju »prave« vere in Kristusove cerkve (Skinner, 1978: 349–352). Po Skinnerju so torej avtonomija, suverenost, monopol in sekularnost nujne značilnosti, brez katerih ne moremo govoriti o moderni državi (Palonen, 2003: 85). Kot vidimo, Skinner za nujno razumevanje moderne države ne

<sup>5</sup> Znani zagovornik doktrine absolutne suverenosti je bil v 16. stoletju Jean Bodin. O njegovi zasnovi suverene oblasti glej v: Franklin (1973) ali v: Spruk (2018).

<sup>6</sup> Za referenčno delo o doktrini božanske pravice kraljev glej v: Figgis (1896/2017).



navaja vladavine prava, a razlog za to je v tem, da se osredotoča na začetno formativno obdobje za njeno konceptualno razumevanje. Gradnja moderne države je proces in vladavina prava postane njen integralni del šele v poznejšem obdobju, kljub temu da so že stoletja prej obstajali dokumenti, denimo angleška *Magna Carta* ali madžarska *Zlata bula* iz 13. stoletja, ki so vsebovali posamične elemente tistega, kar je pozneje postalo znano kot načelo vladavine prava v moderni državi. Celovite značilnosti moderne države lahko strnemo v naslednje točke: (1) enovito državno ozemlje, (2) enovito državno ljudstvo, (3) enovita državna oblast, (4) monopol legitimne uporabe fizičnega nasilja navznoter in navzven, (5) pravna in ustavna država, (6) nacionalna država ter (7) demokracija (Reinhard, 2017: 11–13). Za naš namen bo dovolj, da se v nadaljevanju osredotočimo na pravno in ustavno državo, s čimer bomo pojasnili prepletanje vladavine prava z moderno državo.

Pojem vladavina prava se pogosto uporablja kot sopomenka za pojem pravna država, kar pa analitično gledano ni čisto pravilno. Analitična ločnica med njima je smiselna v toliko, v kolikor se razlikujejo zgodovinske okoliščine, iz katerih sta pojma izšla. Etimološko in dejansko pojem vladavina prava (*rule of law*) izhaja iz angleške pravne tradicije, pojem pravna država (nem. *Rechtstaat*, fran. *Etat de Droit*) pa se razvije v evropski kontinentalni pravni tradiciji. V osnovi gre za tri različne koncepte, ki jih zaradi njihovih različnih zgodovinskih izhodišč ne gre enostavno premeščati iz enega pravnega sistema v drugega (Zupančič, 2020: 141), a vendarle je nosilna ideja vseh treh konceptov enaka, tj. pravna regulacija delovanja državne oblasti in ostalih pravnih subjektov ob predpostavki sodnega preverjanja odločitev, ki jih sprejemajo nosilci oblasti. Pravna država je načelo, ki državo koncipira kot vir prava in pravni subjekt obenem (Loughlin, 2010: 313). Sodobna teorija prava med evropsko kontinentalno pravno državo in angleško vladavino prava ne postavlja ostre ločnice, saj je vladavina prava posledica in cilj, ki ga obe pravni tradiciji vsebinsko podobno pojmujeta, razlikujeta se zgolj v načinih, kako ta cilj doseči (Pavčnik, 2009: 31). Pravno državo lahko definiramo kot moderno državo, v kateri je delovanje državnih organov vezano na pravna pravila in v kateri je zagotovljeno varstvo temeljnih pravic, vladavina prava pa je njena osrednja razsežnost (*ibid.*: 29). Ta definicija vsebuje formalni in tudi vsebinski vidik pravne države. V formalnem smislu pravna država pomeni zakonitosti v ožjem pozitivističnem smislu, kar pomeni, da se kot osrednja zahteva vzpostavlja usklajenost odločitev, ki jih sprejema državna oblast, z ustavo, zakoni in ostalimi podzakonskimi predpisi, kriterij pravičnosti pa je vezan na veljavno pozitivno pravo (Teršek, 2014: 178). S formalnega vidika mora biti pravo 1) načelno, 2) splošno, 3) enako za vse, 4) vnaprej predvideno 5) določno in 6) enotno udejanjeno, kar so značilnosti, ki sistemsko zmanjšujejo možnosti za nepredvidljivo arbitrarno prevlado človeka nad sočlovekom, s čimer se poudarja moč logike

pred logiko moči (Zupančič, 1994: 23). Po drugi strani pa je materialni vidik pravne države vezan na načelo pravičnosti, tj. država pravičnosti, vezana na moralo, ki presega formalno legalnost in v središče postavlja temeljne človekove pravice in svoboščine (Teršek, 2014: 179). Z vidika pravne teorije je cilj formalno-materialnega pojmovanja pravne države v tem, da se vzpostavi ravnovesje med pravnim sistemom oz. izražanjem suverene oblasti in posameznikom kot nosilcem predpostavljene svobode (Cerar, 1996: 144). Omenjeno ravnovesje je v moderni državi utemeljeno v ustavi,<sup>7</sup> ki jo gre razumeti kot pravni in politični dokument, v katerem so določena temeljna določila družbene pogodbe.<sup>8</sup> Moderna družbena pogodba terja pravno izvršljiva jamstva za spoštovanje posameznikove svobode, pri čemer pa mora država kot naslovník tovrstnih zahtev imeti pristojnosti, ki ji izvrševanje takšne funkcije sploh omogočajo. V tem smislu je jasno, da brez konstituirane državne oblasti varovanje človekove svobode in njegovih pravic ni mogoče, kar je lekcija, ki so jo prepričljivo obrazložile že zgodnje moderne teorije družbene pogodbe, s Thomasom Hobbesom na čelu. Zupančič (2020: 143) med sodno močjo logike in izvršilno logiko moči prepoznava dialektična nasprotja, ki se zgodovinsko nikdar ne rešijo, saj se dve navidezno nespravljivi entiteti, tj. zakon in red ter vladavina prava, obenem medsebojno predpostavljata in izključujeta, pa vendar skupaj tvorita ravnotežje med pravičnostjo in arbitrarno oblastjo. Moderna ustava<sup>9</sup> torej državno oblast hkrati vzpostavi in jo omeji. Trem splošno sprejetim načelom modernega konstitucionalizma – tj. ustava je posrednik, prek katerega se izvršuje državna oblast (načelo ustavne supremacije); ustavna določila imajo v državi status temeljnega prava; neodvisno sodstvo skozi sodni nadzor deluje kot vrhovni varuh ustave (Loughlin, 2010: 312) – je treba dodati še načelo vladavine prava kot osrednje razsežnosti pravne države, brez katerega moderni konstitucionalizem ostane brez procesnih varoval in materialne vsebine. Moderni konstitucionalizem je zgodovinsko lahko izšel le iz specifičnih okoliščin, pretežno v 18. in 19. stoletju, v katerih je civilna družba že razvila sposobnost razvoja in samoregulacije, meščanstvo pa se je ootreslo tekmovanja s plemstvom za statusne ugodnosti in ekonomske privilegije, ki jih je pred tem podeljevala

<sup>7</sup> *Ustava je lahko pisana ali nepisana. Pisane oz. kodificirane ustave so značilne za evropsko kontinentalno pravno tradicijo, v kateri ustavna določila sprejemajo ustavodajne skupščine, nepisane ustave pa so značilnejše za anglo-ameriško pravno tradicijo občega prava, v kateri ustavna načela nastajajo na podlagi sodnih precedensov.*

<sup>8</sup> *Cf. Zupančič (2008), posebej str. 15–22. Za zgodovinski razvoj koncepta družbene pogodbe glej v Gough (2001).*

<sup>9</sup> *Ustava ima empirični in normativni vidik. Empirični vidik je vezan na dejanske politične okoliščine, ki prevladujejo na določenem ozemlju ob določenem času, ustava v normativnem smislu pa določa pravila, s katerimi se politična oblast izvaja v skladu z zakoni. V tem smislu so empirične ustave obstajale že pred pojavom modernih držav, normativne ustave pa so razmeroma sodoben pojav (Grimm, 2016: 3). Za študijo o zgodovinskem razvoju ustave glej v: McIlwain (1975).*

krona (Poggi, 1990: 54). V tem smislu je moderni konstitucionalizem odziv na arbitrarno oblast absolutistične monarhije.

V sodobni politični teoriji se ideja omejevanja oblasti začne oblikovati znotraj kontraktualistične intelektualne tradicije, posebej z Johnom Lockom, ki v delu *Dve razpravi o oblasti* ob koncu uspešno izpeljane meščanske revolucije v Angliji zagovarja načelo delitve oblasti predvsem prek neodvisnega sodstva in podrejanja oblastnih odločitev pravnim pravilom, kar je osnovni pogoj za preprečevanje izvajanja arbitrarne politične oblasti. Locke v osrčje svoje pogodbene teorije postavi koncept lastnine, prek katerega pojasni osnovni človekov vzgib za njegov izhod iz naravnega stanja, pri čemer pa koncept lastnine (*property*) ne zaobjema zgolj materialne plati lastnine, temveč tudi človekovo življenje in njegove svoboščine. Po Locku torej človeka v povezovanje v politično skupnost z drugimi ljudmi žene njegova racionalna želja po varovanju lastnine, za kar je treba v medčloveške odnose vnesti nekatere spremembe, ki branijo cilj varovanja človekove lastnine. Velike pomanjkljivosti naravnega stanja so 1) umanjkanje poznanega in trdnega prava, ki bi ga uporabljali kot instrument popravljanja krivic in uveljavljanja pravic v posamičnih sporih, 2) umanjkanje poznanega in nepristranskega sodnika, ki bi na podlagi zakonov in lastne avtoritete sodil v nastalih sporih ter (3) umanjkanje oblasti, ki bi za svojo nalogo sprejela izvrševanje pravičnih sodb (Locke, 1690/2010: 204–205). Prej omenjene spremembe so glede na izpostavljene pomanjkljivosti naravnega stanja vezane na oblikovanje (moderne) države, ki v sebi združuje institucionalizirane rešitve problema nestanovitnih medčloveških odnosov v naravnem stanju, tako da se skozi pravna pravila oblikujejo kriteriji pravičnosti, na podlagi katerih v konkretnih sporih razsojajo nepristranski sodniki, državna oblast pa s svojim represivnim aparatom jamči za izvrševanje sprejetih sodb. Locke idejo vladavine prava nerazdružljivo poveže z zasebno lastnino, ki postane »*edina legitimacijska osnova, steber moderne države*« (Lukšič, 2016: 636).

## Ideološkost vladavine prava

Ko govorimo o ideološkosti vladavine prava, govorimo o vpetosti ideje vladavine prava v ideološko konstrukcijo, ki se nanaša na vizijo političnega razvoja v določeni politični skupnosti. V tej ideološki konstrukciji je vselej prisoten element normativnosti, tj. element preskripcije, ki pa izhaja iz kritike opisanega dejanskega stanja. Vladavine prava nikakor ne gre razumeti kot samostojne ideje, ki bi ji lahko pripisali nekakšno neodvisno ali samostojno zgodovinsko razvojno dimenzijo. Idejo vladavine prava je treba razumeti kot del neke večje celote oz. nekega celovitejšega sistema idej in načel, s katerim šele lahko poglobljeno razložimo vzroke njenega nastanka. Z drugimi besedami, vladavino prava kot zgodovinski fenomen moramo

postaviti v intelektualni kontekst, iz katerega je črpala svojo moč, zaradi katere je sčasoma postala ideal sodobnih demokratičnih držav. Ta intelektualni kontekst je pravzaprav ustvarilo razmerje moči, iz katerega je izšla ideologija, ki je zgodovinsko vezana na konkreten politični proces, tj. razgradnjo fevdalnih družbenih odnosov in gradnjo moderne politične skupnosti s poudarkom na avtonomnem in svobodnem posamezniku. Celotno ideološko podstat tega političnega procesa predstavlja liberalizem, na katerega je tesno pripet konstitucionalizem, in zato gre vladavino prava ali pravno državo razumeti kot del liberalne ideologije, ki je v zgodnji moderni dobi vodila najodločnejši odpor proti v fevdalizem vtkane absolutistične monarhije, katerih cilj je bil ohranitev srednjeveške podobe politične skupnosti kot političnega telesa (*body politic*). Intelektualni temelji absolutizma so resda usmerjeni v kritiko fevdalizma z vidika upravljanja politične skupnosti (Vincent, 1987: 47), a absolutizem si za politični cilj ne postavi odprave fevdalizma, temveč ga v resnici namerava ohraniti in ga napraviti robustnejšega. Ob tej ugotovitvi se poraja analogija z Lutrovim gibanjem sprva znotraj Rimskokatoliške cerkve, katerega cilj ni bil slabitev, temveč krepitev položaja Cerkve. Absolutizem kot politična doktrina je bil torej še vedno vezan na srednjeveško politično tradicijo, kar je vidno iz njegovega branjenja imaginacije kozmične hierarhije, ki izhaja iz načela enotnosti. To načelo povečuje enega in edinega Boga, ki pomeni en vir in en cilj vsakega bitja, pri čemer se skozi božjo voljo vsakršne pluralnosti omejuje na en in edini cilj (Gierke, 2008: 9). Kozmična hierarhija nakazuje politično ureditev, v skladu s katero vesolju vlada en Bog, državi pa en patrimonialni kralj kot glava političnega telesa, kar pomeni, da je kralj za svoja dejanja odgovoren zgolj Bogu, ne pa tudi podložnikom, katerim vlada, s čimer je tesno povezana ideja neomejene oblasti kralja, ki ne priznava niti ljudstva niti organa ljudskega predstavništva za sebi enakovrednega ali nadrejenega (Vincent, 1987: 47). Absolutistična doktrina vladarja izenači z državo, kar pomeni, da monarhija ni zgolj simbol neke države, temveč je njeno bistvo. Moderna država je v nasprotju s fevdalno ali absolutistično državo depersonalizirana in abstrahirana. Sprva se težišče teorije suverenosti od monarha pomakne k ljudstvu, a konstitucionalizem golo moč vsakokratne večine v političnih organih (parlamentih) omeji z določitvijo temeljnih človekovih pravic in svoboščin, ki jih niti demokratično voljeni predstaviški organ ne sme poteptati, saj so del racionalističnega naravnega prava. Moderna država je dvojno abstrahirana, tj. od nosilcev oblasti ter od ljudstva. Struktura državne oblasti se razdeli na zakonodajno, izvršilno in sodno oblast, ki skupaj tvorijo troedino državno oblast. Delitev oblasti je zgolj poskus vpeljave nadzora (*checks and balances*) med samimi nosilci oblasti, kar naj posamičnim nosilcem preprečuje zlorabe oblasti te iste oblasti na način, da se postavijo v razmerje izhodiščnega nezaupanja. Zloraba oblasti pomeni samovoljno

odločanje, ki je v nasprotju s postavljenim pravom, zato je za moderno državo nujno neodvisno sodstvo, ki preverja posamične oblastne odločitve in presoja o njihovi zakonitosti. Da bi sodna veja oblasti lahko opravila svoje poslanstvo, pa mora obstajati načelo, ki narekuje podreditev delovanja oblasti vnaprej določenemu pravnemu redu, kar je pravzaprav bistvo načela vladavine prava oz. pravne države. Državo, v kateri načelo vladavine prava ne učinkuje, imenujemo policijska država, tj. država, v kateri ni delitve oblasti, odločitve državne uprave pa so pravno nevezane (Pavčnik, 2009: 30).

Načela vladavine prava, delitve oblasti ter spoštovanja temeljnih človekovih pravic in neodtujljivih svoboščin so moderna politična načela, s katerimi lahko orišemo bistvo modernega političnega in ideološkega projekta, tj. vzpostavitve državne oblasti, ki bo varovala posameznika pred arbitrarnim despotizmom in tiranijo vsakokratne politične večine. Nosilec tega političnega in ideološkega projekta je bilo meščanstvo, ki je z uspelimi revolucijami postavilo nove politične kriterije in standarde. Pomemben del teh kriterijev in standardov tvori vsebina različnih deklaracij, v katerih so zapisana določila modernega naravnega prava, tj. določila, ki jih državna oblast ne sme prekršiti, če izvršuje ne zgolj legalne, temveč tudi legitimno oblast. To pravo je izrazito individualistično in opredeljuje predvsem negativno svobodo posameznika znotraj civilne družbe, in sicer skozi osebne, politične in ekonomske svoboščine, socialnih zahtev pa ne obravnava (Tadić, 1988: 285). Individualizem in svoboda sta osrednji vrednoti liberalne politične ideologije, ki je zgodovinsko nastala na pogorišču fevdalizma. Liberalizem se je krepil vse od 17. stoletja, ko je svoj pečat pustil na angleški in na kasnejših ameriški in francoski revoluciji. Ost kritike klasičnega liberalizma, ki se je hitro širil znotraj industrializiranih zahodnih držav, je bila usmerjena zoper glavne šibkosti fevdalne družbene ureditve, posebej v politične in ekonomske privilegije aristokracije, določanje družbenega položaja posameznika na podlagi rojstva ter avtoritete cerkve (Heywood, 2012: 25). Klasično liberalno pojmovanje svobode posameznika osvobaja izpod fevdalno-absolutističnega jarma, zato se liberalizem sprva osredotoči zgolj na negativne vidike svobode, ki določijo meje državnega posredovanja. Moč liberalne politične ideologije izhaja iz njene materialne osnove, ki jo je zaznamoval kapitalistični način produkcije. Kapitalizem za nevtralnega arbitra pri razdeljevanju družbenih pozicij ustoliči trg, kar je terjalo razgradnjo fevdalnih hierarhij, namesto katerih se vzpostavi model državne oblasti, ki posameznikove pravice in svoboščine ščiti in ne tlači. Ideološki zasuk na prehodu iz fevdalizma v industrializirano družbo se kaže tudi v predružačenju razumevanja interesa, ki ni več vezan na organsko celoto, temveč na atomiziranega posameznika. Nanj se vežejo nove naravne značilnosti, a ta naravnost je zgolj navidezna, saj posameznik še naprej ostaja s celoto političnih razmerij posredovana enota (Lukšič, 2021: 189).

Velika dolžnost liberalne politične ideologije je ta, da idejo človekove svobode vpne v koherenten sistem vrednot, na podlagi katerega je očitna vrednostni in politični projekt vzpostavitve družbene ureditve, ki temelji na zavračanju togega srednjeveškega korporativizma ter spodbujanju pojmovanja z razumom in svobodno voljo obdarjenega človeka, ki so mu posvečene in prilagojene moderne naravnopravne teorije. Da obstaja ideološka podstat vladavine prava, pomeni, da to načelo, najsi bo še tako pozitivno zapisano v zgodovino pravne in politične teorije, zgodovinsko ni izšlo kot posledica nekega naravnega pojava, temveč pomeni, da je to načelo postalo del širšega meščanskega političnega programa, ki je obravnavalo spremene materialne okoliščine v času vzpona kapitalizma. Za uspeh tega političnega programa je moral njegov nosilec obvladati razumsko in čustveno razsežnost političnega delovanja.<sup>10</sup> Ideologija vselej učinkuje kot sredstvo za doseg cilja, ki se določi z namenom izboljšanja položaja v politični skupnosti. V tem smislu so ideologije nujna sestavina političnih gibanj, pri čemer jim je odmerjena trojna funkcija: 1) poenostavitev interpretacij sedanjosti in projekcij prihodnosti, 2) postavljanje zahtev po določenem delovanju in 3) utemeljevanje tovrstnih zahtev (Cerar, 2009: 66). V ideologiji najdemo primesi aktivistične pristranosti in intelektualne kritičnosti, kar je nujna sestavina vsakega uspešnega političnega projekta. Vladavina prava ima znotraj liberalne politične tradicije tako pomembno vlogo, ker pomeni mehanizem za obvladovanje strahu, ki je vselej močan politični katalizator, pred vseobsegajočo in samovoljno centralizirano državno oblastjo.

Vladavina prava je znotraj moderne države zasedla mesto enega izmed idealiziranih načel šele takrat, ko je voljeni parlament prek demokratično izglasovane volje predstavnikov ljudske oblasti oz. povedano z Rousseaujem, splošne volje, začel ogrožati temeljno moderno moralnopolitično načelo človekove svobode.<sup>11</sup> Klasični liberalizem slavi negativno polje svobode, tj. prostor svobode, kamor državna oblast ne posega, zato je negativna svoboda temeljni gradnik civilne družbe, kjer posameznika od drugih posameznikov razločuje predvsem njegova zasebna lastnina. Javna sfera je sfera izenačevanja, civilna sfera je sfera diverzifikacije. Uspešna zaščita procesa diverzifikacije je terjala kvalitativno dopolnitev načela demokratičnosti z omejevanjem državne oblasti, a tokrat ne kraljeve, temveč ljudske. Del te dopolnitve je tudi vladavina prava, tj. podreitev delovanja državnih organov vnaprej določenim splošnim, načelnim in enotno udejanjenim zakonom (formalni vidik), ki varujejo človekove pravice in svoboščine (materialni vidik). Vloga ključnega branika vladavine prava pripada neodvisnim

<sup>10</sup> Cf. Hirschman (2002).

<sup>11</sup> Za prikaz dilem o ustavnem dogovoru v času po ameriški revoluciji glej v: Shapiro (2011), posebej 11. poglavje.



sodiščem, ki imajo v sistemu delitve oblasti pristojnost presojanja posamičnih odločitev t. i. političnih vej oblasti z vidika njihove zakonitosti, a medtem ko formalna privrženost sodobnih demokratičnih držav vladavini prava ni vprašljiva, se ob tem porajajo vprašanja o demokratični legitimnosti in učinkovitosti institucionalnega varstva človekovih pravic in svoboščin, ki te funkcije ne pripisujejo nujno sodni veji oblasti (ustavnosodna presoja), temveč zakonodajalcu.<sup>12</sup>

## Sklep

V članku smo si za izhodiščni cilj zastavili pojasnitev ideološke podstat vladavine prava, ki danes velja za enega od stebrov vsakega liberalnodemokratičnega političnega sistema. Glede formalnih značilnosti vladavine prava v teh državah ni zaznati kakšnih posebnih razhajanj, njen materialni vidik pa je pogosteje predmet ne zgolj strokovnih, temveč tudi političnih konfliktov, kar izhaja iz tega, da je mnogo lažje doseči konsenz glede golih formalizmov kot pa vsebinskih določil, znotraj katerih se šele dokončno izčistijo raznoliki interesi in pravna upravičenja.<sup>13</sup> Kljub temu vladavina prava ostaja politični imperativ, ki izraža deklaratorno zavezanost držav k spoštovanju temeljnih človekovih pravic in svoboščin ter načela omejene oblasti. Te politične zahteve so se oblikovale že pred stoletji in torej niso produkt visoko razvitih sodobnih držav, ki te stoletja stare politične zahteve zgolj ohranjajo, s čimer se kaže zmagoslavje ideološke konstrukcije pravične politične skupnosti, ki so jo v Evropi in Severni Ameriki začeli postavljati v času meščanskih revolucij, nekatere njeni zametki pa segajo globoko nazaj v srednji vek. Francoska Deklaracija o pravicah človeka in državljana, ki je najbolj ikoničen relikv meščanskih revolucij, določa, da družba, v kateri ni zajamčenega spoštovanja človekovih pravic in delitve oblasti, nima ustave. Odsotnost ustave nakazuje odsotnost temeljnega družbenega dogovora, na podlagi katerega politična skupnost nastane, kar pomeni, da država, ki ne ščiti posameznikovih pravic in svoboščin, ne more obstajati. To je tudi temeljno sporočilo zgodnje moderne teorije družbene pogodbe z Johnom Lockom na čelu. Osnovni moralnopolitični načeli moderne dobe svoboda in (formalna) enakost sta izrazito politično posredovani, kar pomeni, da sta svoj pomen in položaj lahko pridobili le v okvirih nekaterih političnih razmerij, ki so zgradila in ohranila liberalno ideološko vizijo pravične družbe. Postulatov

---

<sup>12</sup> Cf. Tushnet (2000) in Bellamy (2007).

<sup>13</sup> Za podkrepitev te ugotovitve je dovolj že pregled dogajanja znotraj Evropske unije (EU) v zadnjih nekaj letih, kjer posamične države članice, denimo Madžarska in Poljska, izkazujejo drugačno razumevanje načela vladavine prava od večine preostalih članic, predvsem pa drugačno razumevanje tega načela od osrednjih institucij same EU. Pri tem gre v osnovi za politični konflikt, v katerem se nakazuje več ločnic, npr. posamično – celota in konservativno – progresivno.



slednje ne razkriva in vzpostavlja naravoslovna znanstvena metoda, temveč gre za produkte kompleksnih družbenih in političnih procesov. Načelo vladavine prava ima svoje ideološke temelje v klasičnem liberalizmu, ki poseben poudarek daje svobodi in individualizmu. Funkcija vladavine prava je v zaščiti omenjenih moralnopolitičnih načel, saj po eni strani ščiti posameznika pred samovoljo državne oblasti in vsakokratne politično oblikovane večine, s čimer varuje načelo svobode, po drugi strani pa terja enako udeležanje zakonov za vse, s čimer zasleduje cilj vpeljave formalne enakosti ljudi pred zakonom. Ideja, po kateri naj državi namesto ljudi vladajo zakoni, v sebi nosi globoko nezaupanje do politike. Zakone seveda pišejo, sprejemajo, izvršujejo in uporabljajo ljudje, a nosilna ideja je ta, da se politični procesi pravno regulirajo.<sup>14</sup> Pri tem se izhaja iz predpostavk o nestabilnosti, nepredvidljivosti in emocionalno nabiti politiki, ki naj jo zato omejuje racionalno, predvidljivo in stabilno pravo. Takšne razlage so tudi same ujete v ideološki diskurz, saj odražajo predvsem tendenco po ohranjanju obstoječe pravno-politične zasnove. Politika ima v primerjavi s pravom aktivnejšo vlogo pri spodbujanju in izvajanju družbenih sprememb in tu korenini zgodovinski strah pred politiko. Del zgodovinskega obdobja, v katerem se je vladavina prava vpela v konkreten politični projekt, ni bil zgolj znaten industrijski napredek, temveč tudi beda tistih, na plečih katerih se je ta napredek sploh zgodil. Strah pred politiko v takšnih okoliščinah je razumljiv, saj je šlo za strah pred revolucijo, ki do tedaj veljavno pravo odpravi in na njegovo mesto postavi novega, skladnejšega z moralnopolitičnimi preferencami nosilcev tega političnega projekta. Tovrstnega prevrata razvita Evropa in Severna Amerika nista doživeli. Liberalna načela so preživela in danes vladavina prava velja za pozitiven ideal visoko razvitih sodobnih držav. Ideološki izzivalci liberalizma so prešibki, da bi zmogli uspešno izvesti politični projekt sesutja liberalnodemokratskega političnega sistema, katerega neločljivi del je tudi načelo vladavine prava. Vladavina prava je pravzaprav nikoli dokončan proces, zato je ne gre jemati za samoumevno oz. za neko pridobitev, h kateri nas je pripeljal neizogibni zgodovinski tok razvoja. Napor, usmerjen v nastanek in ohranjanje vladavine prava, je v osnovi politični napor, tj. napor za ohranjanje temeljnih ustavnih načel, ki državno oblast hkrati konstituirajo in jo omejujejo. Glavna preokupacija vsake politične ideologije je ustvarjati in braniti predstave o človeku in politični skupnosti, pri čemer pa ideologija postane vladajoča zavest takrat, ko se o njej več ne razpravlja kot o ideologiji. Kar ne obstaja, se pač ne da odpraviti. Ko ideološki diskurz zamre, se družbeno in politično življenje zreducira na mehanične zakonitosti, ki odtlej namesto politike določajo, kaj je v neki politični skupnosti realno in kaj izvedljivo. Zmaga za konkretno politično ideologijo

<sup>14</sup> Cf. Stone Sweet (2000).

torej nastopi, ko se njene vrednote in ideje povzpnejo od zemlje k nebesom. V imenu vladavine prava se dandanes sprejemajo ključne odločitve v državi in zato je pomembno, da to načelo razumemo tudi z vidika njene ideološke podstati in ne zgolj formalističnih definicij.

#### LITERATURA

- Aristotle (1995): *Politics*. Oxford: Oxford University Press.
- Bellamy, Richard (2007): *Political Constitutionalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bobbio, Norberto (1996): *Left and Right*. London: Polity Press.
- Cerar, Miro (1996): Večrazsežnost človekovih pravic in dolžnosti. Ljubljana: Sophia.
- Cerar, Miro (2009): (Ne)ideološkost pravne države. V Marijan Pavčnik (ur.), *Pravna država*, 57–99. Ljubljana: GV.
- Connolly, William (1974): *Politične vede in ideologija*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Figgis, John Neville (1896/2017): *The Divine Right of Kings*. London: Forgotten Books.
- Flyvbjerg, Bent (2001): *Making Social Science Matter*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Franklin, Julian (1973): *Jean Bodin and the Rise of Absolutist Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gierke, Otto (2008): *Political Theories of the Middle Age*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grimm, Dieter (2016): *Constitutionalism. Past, Present, Future*. Oxford: Oxford University Press.
- Gough, John W. (2001): *Družbena pogodba. Kritična študija njenega razvoja*. Ljubljana: Krtina.
- Heywood, Andrew (2012): *Political Ideologies*. London: Palgrave Macmillan.
- Hirschman, Albert (2002): *Strasti in interesi*. Ljubljana: Krtina.
- Locke, John (1690/2004): *Dve razpravi o oblasti*. Ljubljana: Krtina.
- Loughlin, Martin (2013): *Foundations of Public Law*. Oxford: Oxford University Press.
- Lukšič, Igor in Andrej Kurnik (2000): *Hegemonija in oblast*. Ljubljana: Sophia.
- Lukšič, Igor (2016): Aktualnost in akutnost Lockove koncepcije lastnine. *Teorija in praksa* 53 (3): 625–644.
- Lukšič, Igor (2021): *Politična antropologija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Marx, Karl (1976): Nemška ideologija. V: Boris Zihlerl (ur.), *Karl Marx, Friedrich Engels. Izbrana dela, II. zvezek*, 5–352. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- McIlwain, Charles Howard (1975): *Constitutionalism: Ancient and Modern*. Indianapolis: Liberty Fund.
- Mouffe, Chantal (2005): *On the Political*. London: Routledge.
- Palonen, Kari (2003): *Quentin Skinner. History, Politics, Rhetoric*. London: Polity Press.
- Pavčnik, Marijan (2009): Narava pravne države in njene prvine. V Marijan Pavčnik (ur.), *Pravna država*, 29–55. Ljubljana: GV.

- Poggi, Gianfranco (1990): *The State. Its Nature, Development and Prospects*. London: Polity Press.
- Reinhard, Wolfgang (2017): *Zgodovina moderne države*. Ljubljana: Krtina.
- Shapiro, Scott (2011): *Legality*. Cambridge: Harvard University Press.
- Skinner, Quentin (1978): *The Foundations of Modern Political Thought*. Vol. II: *The Age of Reformation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Spruk, Jure (2018): Lastnina in suverenost v pravno-politični misli Jeana Bodina. *Anthropos* 50 (1-2): 39-54.
- Spruk, Jure (2020): Politološka interpretacija Magne Carte: k razumevanju politične razsežnosti dokumenta. *Teorija in praksa* 57 (1): 250-266.
- Strath, Bo (2013): Ideology and Conceptual History. V Michael Freeden, Lyman Tower Sargent in Marc Stears (ur.), *The Oxford Handbook of Political Ideologies*, 3-19.
- Stone Sweet, Alec (2000): *Governing with Judges: Constitutional Politics in Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Tadić, Ljubomir (1988): *Nauka o politici*. Beograd: Rad.
- Teršek, Andraž (2014): *Teorija legitimnosti in sodobno ustavnštvo*. Koper: Univerza na Primorskem.
- Tushnet, Mark (2000): *Taking the Constitution Away from the Courts*. Princeton: Princeton University Press.
- Vincent, Andrew (1987): *Theories of the State*. London: Blackwell.
- Zupančič, Boštjan M. (1994): *Prvine pravne kulture*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Zupančič, Boštjan M. (2008): *The Owl of Minerva. Essays on Human Rights*. Utrecht: Eleven International Publishing.
- Zupančič, Boštjan M. (2020): *O Evropskem sodišču za človekove pravice. Kritična retrospektiva (1998-2019)*. Ljubljana: GV.